

Былыкова М.М.

СТУДЕНТТЕРДИ АКТИВДЕШТИРҮҮДӨ ОКУТУУНУН
ЖАҢЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ӨРКҮНДӨТҮҮНҮН ЗАРЫЛДЫГЫ

Былыкова М.М.

НЕОБХОДИМОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
ОБУЧЕНИЯ ПРИ АКТИВИЗАЦИИ СТУДЕНТОВ

М.М. Bylykova

THE NEED TO IMPROVE NEW LEARNING TECHNOLOGIES
WHILE ACTIVATING STUDENTS

УДК: 378.371/37.016

Макалада студенттерди активдештирүүдө окутуунун жаңы технологияларынын ролу, сабак процессиндеги интер-активдүү усулдарды пайдалануунун зарылдыгы тууралуу сөз болот. Соңку жылдарда «педагогикалык технология» деген термин лексиконубузга активдүү аралашып, ушундай наамдагы китептер чыгып, кафедралар ачылып, конференциялар өтө баштагандыктан бул багытта изилдөө иштерин жүргүзүү да актуалдуулукту шарттады. Окутуунун технологияларына берген көптөгөн окумуштуу-педагогдордун аныктамалары талдоого алынып, ар бир аныктама далилдер менен чечмеленген. Азыркы учурда дүйнөлүк педагогика, предметтерди окутуу методикасы жалпы эле адамзаттын башка илим, технологияларга кызыгуусу сыяктуу эле өзгөчө кызыгууну жаратып жаткан учуру. Мындай интенсивдүүлүктүн бирден бир себеби технологиялардын өсүшү менен гана байланыштуу эмес, илимдердин интеграцияланышы, инсандын өзүн өзү таанып билүүгө жакындашуусу менен да түшүндүрүлөт. Жогорудагыдай пикирлердин көп түрдүүлүгү эмне менен байланышат? Биринчиден, түшүнүктүн өтө кенендиги менен байланышса, экинчи жагы маселенин ар тараптуу илимдердин объектисине айланбагандыгы, кеңири баасын албагандыгы менен байланышат.

Негизги сөздөр: интерактивдүү окутуу, окутуу, жаңы технологиялар, өз ара карым-катнаш, мээ чабуулу, инновация.

В статье рассказывается о роли новых технологий обучения активизации учащихся, о необходимости использования интерактивных методов в процессе занятий. В последние годы термин «педагогические технологии» активно вошел в наш лексикон, появились книги с таким названием, открылись кафедры, стали проводиться конференции, что обусловило актуальность проведения исследовательских работ в этом направлении. Многие определения ученых-педагогов, которые они дали технологиям обучения, были проанализированы, и каждое определение было истолковано с доказательствами. В настоящее время мировая педагогика, методика преподавания предметов в целом вызывают такой же особый интерес у человека, как и интерес к другим наукам, технологиям. Единственная причина такой интенсивности связана не только с ростом технологий, но и с интеграцией наук, приближением личности к самопознанию. С чем связано такое разнообразие мнений? Первое связано с слишком широким пониманием, а второе связано с тем, что вопрос не стал объектом всесторонних наук и не получил широкой оценки.

Ключевые слова: интерактивное обучение, обучение, новые технологии, взаимодействие, мозговой штурм, инновации.

The article describes the role of new learning technologies in the activation of students, the need to use interactive methods in the classroom. In recent years, the term "pedagogical technologies" has actively entered our lexicon, books with this name have appeared, departments have opened, conferences have been held, which has led to the relevance of research in this direction. Many of the definitions of educational scientists that they have given to learning technologies have been analyzed, and each definition has been interpreted with evidence. At present, the world pedagogy, the methods of teaching subjects in general, are of the same special interest to mankind, as well as interest in other sciences and technologies. The only reason for this intensity is connected not only with the growth of technology, but also with the integration of sciences, the approach of the individual to self-knowledge. What is the reason for such a variety of opinions as above? The first is due to too broad an understanding, and the second is due to the fact that the question has not become the object of comprehensive sciences, has not received a broad assessment.

Key words: interactive learning, learning, new learning technologies, interaction, brainstorming, innovation.

Учурдагы кыргыз турмушундагы кризистин башкы себеби – бир коомдон экинчи коомго, тоталитардык-буйрукчул системадан жарым-жартылай демократиялык коомго өтүү мезгилиндеги адамдардын аң сезиминдеги боштук, мурдагы түзүлгөн идеалардын кыйрашы, жаңы идеяларды аң сезимге алып келер идеологиянын жоктугу, рынок шарттарына байланыштуу калктын психологиясындагы өзгөрүүлөр, мектептин, мугалимдин, ата-эненин жана окуучунун башына түшкөн экономикалык кыйынчылыктар.

Айрымдар азыркы мектепке педагогикалык технологияларды, окутуунун форма жана методдорун өзгөртүү керек деп, бир предметти башка бир же бир нече предмет менен интеграциялоо (адабият – риторика, адабият – тил – риторика, адабият – адеп сабагы ж.б.); окутуунун жамаатташкан ыкмаларын практикалоо; семинар, коллоквиум, дискуссия, адабий сот, адабий жана экологиялык окуу, мини-практикум сыяктуу салттуу эмес жолдорду колдонуу керек десе, А.М. Моисеев учурда көбөйүп, а түгүл модага айланып жаткан инновациялык билим берүү мекемелеринин бир топ ресурстарын түзгөндө гана ошол мектептер натыйжа берерине токтолуп, андай ресурстар

га төмөнкүлөрдү көрсөтөт: бала ресурсу; кадр ресурсу; инфраструктура; финансы; материалдык-техникалык ресурстар (интерьердин байлыгы ж.б. тышкы көрүнүштөр); концептуалдык; информациялык; программалык-методикалык; консультативдик; мотивациялык ресурстар [1, 14-16-бб.]. Мындай караганда ушул ресурстардын баарын азыркы Кыргызстандын экономикалык абалы менен талаптагыдай жогорку деңгээлде түзүп чыгуу кыйын.

Н.Суворова азыркы окутуу процессин өркүн-дөтүүнүн бир жолу катары интерактивдүү окутууну сунуш кылат. Интерактивдүү деген терминдин мааниси «интер» деген сөз «өз ара карым-катышта», «колкабыш кылышып» дегендей мазмундагы орустун «взаимный» деген сөзүнө туш келерин жана ага «акт» - «кыймылдуу көрүнүш» («действие») деген жалгашарын айтып, мунун маңызы окуучунун аңгемесукбаты, диалогу (компьютер менен, башка бирөө менен) дейт да, мындай ыкмада окуучу өзүнүн интеллектуалдуугун сезет, окуу процессин натыйжалуу кылат, ошондой эле бул жол менен иштөөдө ар бир тапшырмага дээрлик бардык окуучулар катышат дейт. Автор окутуудагы жамааттык иштердин «чоң тегерек», «уч», «аквариум», «мээ чабуулу», «дебат» сыяктуу формаларын сунуштайт [3, 25-27-бб.].

Мындагы башкы нерсе окуу процессин проблемалаштыруу экендиги көп айтылууда. Аны үчүн ой жүгүртүүнү активдештирүүчү методдор керек. Аларга «мээ чабуулун» («мозговой штурм») киргизген аалымдардын бири В.А.Бухвалов. «Мээ чабуулу» – бул ой жүгүртүү ассоциацияларына негизделген жооп табуучулардын тобунун ар кандай божомолдордон келип чыккан тапшырманы чечүү жолу» деп, анын автору катары америкалык оку-муштуу А.Осборнду белгилейт да, ал эми экинчи бир ыкма катары синектиканы көрсөтөт, анын мүнөздүү касиети катары чыгармачыл тапшырмаларды аткарууда окшоштурууну (аналогияны) негизге алган, ошол аркылуу жоопту издөөнү жеңилдеткен ыкманы атайт да, анын негиздөөчүсү катары XX кылымдын 50-жылдарындагы У.Гордондун атын көрсөтөт. Системалык анализ деген ыкмасында болсо проблемалык системанын, алардын элементтеринин байланышын жана башка системалар менен карым-катышын анализдөө жолу менен таап чыгуу экендигин айтуу менен аны иштеп чыккандар Р.Винер, У.Эшби, В.Богданов жана М.Берталафи, Г.С. Альтшуллер болгон дейт В.А.Бухвалов [4, 123-129-бб.].

Тилекке каршы, мындай ар кыл инновацияларга каршы чыккандар да жок эмес. Айрым бир мектептер, мугалимдер кылымдарды карыткан окутуунун сабак формасынан баш тартса, айрымдар ошол салттуу сабак менен эле көздөгөн максатын аткарып келүүдө.

Орусия Билим берүү академиясынын академиги З.Малькова жаңы муундагы мектеп тууралуу ой жүгүртүп, анын башкы артыкчылыгы катары салттуулук менен инновациялуулуктун карым-катышын; баланы борбор кылып алган «детоцентристтик» мекеме экендигин, ошондуктан ал балага уя болорун, эгер Баланы Күн десек, башкалардын баарынын айланасында тегеренип жүрөрүн; баланы өзүнө тартып турган, ыманы ысык мекеме болушун; гумандуу демократиялык биримдик түзүшүн; ден соолукка кам көрүшүн; ийгиликтердин жаралышын; ой жүгүртүүгө көнүктүрүшүн; электрондук-маалыматтык технологияларды сунушташын; туруктуу ыймандуу атуулду тарбиялашын белгилейт. Окумуштуу 77 пайыз балдар окуучумугалим мамилеси деген түшүнүктү мугалимди тескөөчү («тур», «отур», «чуркаба», «секирбе») катары гана элестетерин айтат. СССР кезинде башталгыч класс окуучуларынын 40 пайызы, жогорку класстагылардын 75 пайызы мектепке көңүлү тартпай барчу экен да, азыр бул цифра андан да арбыгандыгын билдирет, мамлекет мектеп имараттарын арзан курууга тырышканы жакшы эместигин, анын малканадан айрымасы болорун айтуу менен балдарды жакындаштырып, алардын ортосундагы класска бөлүнүүнү, курактык айрыманы талкалоо зарылдыгын белгилейт. Академик 1983-жылы АКШда 50 миң компьютер болсо, 12 жыл ичинде бул жактан өсүш 100 барабарды түзүп, 5,5 миң компьютерге жеткенин, алардын 70 пайызы интернетке туташтырылганын, окутуу процессине компьютер, видеосистема, кабелдик телевидение, спутник байланышы аралашып, бала мектепке барбай эле кааласа ЖОЖдун профессорунун лекциясынын тексттин интернет аркылуу окуп аларын жазып, жаңы муундагы мектептин үлгүсүн алдыга таштайт [5, 4-6.].

Соңку жылдарда «педагогикалык технология» деген термин лексиконубузга активдүү аралашып, ушундай наамдагы китептер чыгып, кафедралар ачылып, конференциялар өтө баштады. Булкандай термин жанакандай түшүнүктүүнтат. В.И.Далдын сөздүгү боюнча технология бул «наука техники – заводской, ремесленной, промысловый обиход», Ожеговдун сөздүгүнө караганда «совокупность процессов обработки или переработки материалов», ал эми чет өлкөлөрдөн орус тилине кирген сөздөрдүн сөздүгүндө «совокупность знаний о способах и средствах проведения производственных процессов, например, технология металлов, химическая технология, технология строительных работ и т.д.» деп айтылат. Мына ушундай аныктамалардан кийин технология дегендин педагогикага кайнаса каны кошулбаган термин экени тастыкталып турат, айталык, слесарь же токарь жөнөкөй бир металлдын куюлмасынан татаал бир деталдарды чыгарып ары машинага салып жатат дейли, а

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 2, 2021

баланы тетикке, мугалимди болсо ошол тетикти жасап жаткан технологго салыштырууга болобу?

«Окутуунун технологиясы түшүнүгү, - деп жазат Н.Ибраева, - XX кылымдын 50-жылдарынын аягында пайда болуп, педагогикалык илимде салыштырмалуу жаңы багыт. Ал эң биринчи америкалык, анан батыш европалык мектептерди реформалаган учурларда пайда болгон. Андыктан, терминдин өзү биздин өлкөдө (СССРде) пайдаланылбаган. Ошентсе да П.Я.Гальпериндин, Н.Ф.Талызинанын, П.М.Эрдниевдин, В.П.Беспальконун изилдөөлөрүндө технологиялык багыт (подход) орун ээлеп келген. Алсак, П.Я.Гальпериндин ой-жүгүртүү иш-аракеттерин этаптар менен калыптандыруу теориясында тиешелүү технологиянын алгоритми ачык көрсөтүлгөн.

Азыркы учурда окутуунун технологиясына көңүл бурулуп, азыркы педагогика окуу китептеринде, технология түшүнүгүнө арналган атайын эмгектерде, «Начальная школа», «Педагогика», «Вопросы психологии» журналдарында жарыяланган макалаларда тиги же бул деңгээлде түшүнүк берилген.

Технология термини эки латын сөзүнөн түзүлгөн: «техне» – искусство, чеберчилик, өнөр; «логос» – илим. Эң алгач бул термин өндүрүшкө жаңылыктарды киргизүүнүн жыйынтыгын түшүндүргөн. Акыркы мезгилге чейин интеллектуалдык өндүрүштө, анын ичинде тарбия иштеринде технология түшүнүгү орун ээлеген эмес эле. Мына эми бүгүнкү күнү, И.П.Подласый айткандай, педагогикалык теорияда технологиялык мамиле бышып жетилип, анын максаттуулугуна жана рационалдуулугуна баа берилип, эске алына баштады. Анын себеби эмнеде?

Кайсы иш-аракетти албайлы, ал же технология, же искусство болууга тийиш (В.П. Беспалько). Искусство интуицияга, технология илимге негизденет. Эгерде технология иштелип чыга элек болсо, интуициялары күчтүү, ийкемдүү адамдар жакшы жыйынтыкка жете алышат, б.а., жеке чечеберчилик, өнөр алдыга чагат» [6, 26-6.].

И.Бекбоев макаласынын атын түз эле «Инновациялык билим берүүчү технологияларды колдонуу – мугалимдин педагогикалык технологиясынын негизи» деп атайт [7, 6-10-бб.] да, анда азыркы сабактагы инновациялык технологиялардын колдонулуш абалын анализге алуу менен аларды жаңылоонун зарылдыгын көрсөтөт.

Соңку жылдары мугалимдер арасында эң эле көп талап кылынган китеп Г.К.Селевконун эмгеги болду [8, 7-б.]. Анда автор өтө көп жаңы жана мурда колдонулуп келген окутуу-тарбиялоо ыкмаларын, усулдарын, идеяларды, технологияларды бириктирип, «азыркы билим берүүнүн жалпы технологияларын» иштеп чыгып, аларды беш чоң багыт боюнча класси-

фикациялайт: 1) салттуу окутуу; 2) модернизацияланган технологиялар; 3) альтернативалуу технологиялар; 4) өнүктүрүп окутуу технологиясы; 5) автордук мектептер.

Бул пикирге караганда технологиялар абдан кеңири жана ар тараптуу түшүнүк. Мисалы, ошол эле класстык-сабак системасын алып көрөлү. Муну көбү азыр эскирди дейт. Ал окутуу формасынын «атасы» катары ушул күнгө чейин епископ жана кудай-таануучу, саясатчы жана аалым, коомдук ишмер жана педагог Ян Амос Коменскийди айтып келгенбиз. «Баарын баарына үйрөтүү керек» деген принцип менен класс-сабак системасын ойлоп тапкан. Бул системаны эскиртпей, ага жаңы түс берип, жаңы ыргак кошкондор толтура. «Сабак бул – искусство, аны ошол искусство деңгээлине көтөрүп чыгуу керек. Ушундай сабактар болот, тим эле алар кайсыл гана театрдагы кайсыл гана спектаклден болбосун өйдө турат – чыңалуу менен ойнолот, керемет жана драмалык жагдайлар толтура. Педагогикада сабактын драматургиясы тууралуу айтылбай келет: мунусу абдан өкүнөрлүк, жакшы сабакта чиелениш, түйүндөлүш жана алардын чечилиши, татаал жолдордун кыймылы, текст жана подтекст болот» (С.Соловейчик). «Сабак бул – жардам. Кимдир бирөөгө тез, кимдир бирөөгө кечиктирилгис, дагы кимдир бирөө азырынча кое турат» (Е.Ильин). «Сабактын кырк беш мүнөтү – бул ойлор жана сезимдер пресстелип, чулунанып, топтолгон биргелешкен эмгектин бир кертими, анда бирөө экинчи бирлерине билим жолунда өзүнчө адымдоону, ойлогондорун эстеп калууну жана андан ары колдонууну үйрөтөт. Сабак! Улуу урматтуу Сабак! Мектептин башы, денеси, руху» (В.Федорова). «Мугалимдин ар бир сабагы – бул башталыштардын башталышы жана улангандардын уландысы, бул – сөздүн кеңири маанисинде айтканда биздин рухий атмосферабызда чагылдырылбай койбойт» (В.Распутин). Мына ушул сабак жөнүндө көтөрүңкү рухта айтылган сөздөр канткен менен чындыктын үлүшүн сактап турат.

Соңку чейрек кылымда көп айтылган «кызматташтыктын педагогикасы» да класстык-сабак формасына негизделип иш жүргүзгөндүгүн Е.К. Дьяченко төмөнкүдөй жазат: «С.Н. Лысенкованын тажрыйбасын алалы. Кандай гана уюштуруу формаларын жүргүзбөсүн неге ал класстык сабак формасынан кайтпайт? София Николаевнанын окууиштерин уюштуруусунун негизги формасы – бир эле кезде бүт класстагы окуучулар менен иштеше билүү, анын окуучулары өз алдынча иштей билет, ал болсо айрым бир окуучу менен алектенет. Ошентип, анын бүт «технологиясы» – жамааттык-кошоктошкон-жекелек ыкмаларды колдонуунун типтүү учуру... В.Ф. Шаталовдо да окуучулар менен иштешүүнүн жетектөөчү фор-

масы жалпы класстык форма, ошол процессте ал таяныч конспектилерди колдонот, блок менен жаңы материалдарды берет жана доскадан окуучулардын билимин текшерет. Анын окуучулары өз алдынча көп алектенип, иштешет. Ошолордун баары класстык-сабак системасында ишке ашат. Анын өзү айтып-жазып жүргөн «миндеген усулдук ыкмалары» чынында бир гана сөз менен жыйынтыкталат: жааматтык-кошоктошкон-жекелик ыкманы өркүндөтүү, дагы тагыраак айтканда, класстык-сабак системасы... Ушундай эле нерселерди адабият мугалими Е.Н. Ильинге карата багыштоо да жөндүү. Аны үчүн жалпы класстык жумуш, бүт класс менен полилог (сукбатташуу) уюштуруу баарынан маанилүү. Албетте, көп көңүл окуучунун текст менен жекече иш жүргүзүүсүнө бурулат. Ал ушунчалык чеберчилик менен сабагын өткөрөт деңиз, анан ошонун баары жалпы класстык сабактарда эле, түп тамырынан бери жааматтык-кошоктошкон-жекелик ыкмада ишке ашып жатат... Кызматташтык педагогикасынын башкы өкүлдөрүнүн бири Ш.А.Амонашвили, ал үчүн сабак – бала турмушунун жетектөөчү формасы (окутуунун гана эмес), сабак бул – күн, сабак – кубаныч, достук, чыгармачылык, эмгек, оюн, турмуш. Ш.А. Амонашвили үчүн окутуу процессин уюштурууда кандайдыр бир объективдүү, түп тамырынан өзгөргөн нерсе өкүм сүрбөйт, бардыгы балдарга каратылган, аларды сүйүүгө, алардын эркиндигин коргоп, активдүүлүгүн арттырууга, бактысын алып келүүгө багышталган. Ал үчүн окуу-тарбия процессин толук жана ар тараптуу психологиялаштыруу мүнөздүү. Демек ушунун баарын ишке ашырууну класстык-сабак системасынан тышкары жүргүзүү мүмкүн эмес» [9, 364-365-бб.].

Кыргыз мектептеринде көп колдонулуп келген сабак-класс системасы чынында окуучулардын миңдеген муунуна билим, тарбия берип чыгарды жана азыр деле өз милдетин аткарып келе жатат. Биз да бул китепте көбүнчө негизинен окутуунун класс-сабак системасына ылайыкталган ыкмаларды жана жолдорду сунуш кылмакчыбыз.

Бирок изденүү класс-сабак системасы менен эле токтоп калбайт. Г.К.Селевко класстык-сабак системасына альтернативалуу багыттар катары төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтөт:

1. С.Н. Лысенкованын технологиясы: комментариялык башкарууда таяныч схемаларын пайдалануу менен перспективалык, алдыга озуп окутуу.
2. Деңгээлди дифференцирлөө технологиясы.
3. Милдеттүү натыйжага негизделген деңгээлди дифференцирлеп окутуу (В.В.Фирсов).
4. Кызыкчылыктарга карап дифференцияланган маданий тарбиялоо технологиясы (И.Н. Закатов).
5. Окутууну индивидуалдаштыруу технологиясы (Инге Унт, А.С.Границкая, В.Д.Шадриков).

6. Программалык окутуу технологиясы.
7. Окутуунун жамаатташтык ыкмасы (А.Г. Ривин, В.К. Дьяченко).

8. Топтук технологиялар.

9. Окутуунун компьютердик (жаңы маалыматтык) технологиялары [8, 150-б.].

Окутууга инновациялык ыкмалар активдүү киргизилип, аны окутуу методикасында, сабактарды жүргүзүүнүн жаңы жолдорун, каражаттарын табууда, билим берүүнүн мазмунун жаңылоодо (интеграциялык-предметтер аралык – программалык), билим алуунун жыйынтыгын баалоодо көрүүгө болорун айтып келип, К.Е. Сумнительный белгилүү инновация катары төмөнкүлөрдү көрсөтөт: «1. Занятиелерди уюштуруу (класстык-сабак системасын пайдаланып туруп):

- башка деңгээлдеги класстарга өтүүгө укук алган гомогендик класстарды түзүү;
- профилдик класстарды түзүү;
- өз ара түшүнүшүү кырдаалдарын жараткан жамаатташкан занятиелердин (сабак гана эмес) окуу методикасын иштеп чыгуу;
- оюн методикасы (викториналар, диспуттар);

Занятиелерди уюштуруу (класстык-сабак системасын жээрип туруп):

- долбоорлоо методу;
- мектеп-парк;
- тармактык-түйүндү көз ара аракеттенүүлөрдүн схемасын түзүү (класстык-сабак системасын колдонуу жана колдонбоо менен);
- индивидуалдык билим берүү траекториясы;
- тьюторлук.

Билим берүүнүн мазмунун түшүнүү жана түшүндүрүп берүү:

- таяныч сигналдары;
- предмет аралык байланыштарды пайдалануу менен предмет аралык байланыштарды уюштуруу;
- окуу процессин адамдык ишмердүүлүк же тарыхый доордун тармактары менен байланыштырып түзүү;
- компьютерлештирилген курстарды уюштуруу;
- толук өздөштүрүү принцибинен негизделген технологияларды түзүү;
- жүктөө методу (погружения);
- билим берүүнүн маданий же маданияттык, профилдик улуттук аспектилерин бөлүп алуу;
- программалык окутуу;
- проблемалык окутуу;
- окуучулардын жаңы билимге жетишүүсү үчүн изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүн уюштуруу;

Билим берүүнүн натыйжаларын баалоонун методдору:

- баллдык шкалаларды кеңейтүү;
- рейтинг боюнча баа коюу;
- портфолио түзүү» [11, 26-б.].

Азыркы учурда дүйнөлүк педагогика, предметтерди окутуу методикасы жалпы эле адамзаттын башка илим, технологияларга кызыгуусу сыяктуу эле өзгөчө кызыгууну жаратып жаткан учуру. Мындай интенсивдүүлүктүн бирден бир себеби технологиялардын өсүшү менен гана байланыштуу эмес, илимдердин интеграцияланышы, инсандын өзүн өзү таанып билүүгө жакындашуусу менен да түшүндүрүлөт.

Дүйнөлүк процесстеги мына ушул жандуу кыймылда ошол планетардык агымдан окчун калбоого аракет кылган элибиздин улуттук илимпоздору да ар кимиси өз көрөңгөсүнө жараша кыргыз илимин жаратууга аракет кылып жатат. Бирок канткен менен улуттук илим бир чети чыныгы улуттук жүзүн көрсөтө албай жатса, экинчи жагы дүйнөлүк илим-технологияларды кыргыз кыртышына бекем алып келе албай жатат. Албетте, мунун ар кандай себептери бар. Азыр эми индустриалдык деген коом арт жакта калып, адамзат постиндустриалдык-информациялык коомго баш багып отурат. Мына ушул прогресстен бир артта калсаң, анда бүттү, адамзат прогрессинен түбөлүк оолак каласаң, андыктан да ошол кыймылдан калып калбоо үчүн жанталашуу, ардануу, аракет кылуу биздей аз калктуу улут үчүн зарылдын зарылы болуп эсептелет.

Билим берүү жана тарбиялоо процессинде жаңы технологияларды киргизүү, же мурдагы технологияларды жаңыртууга, модернизациялоого, реформалоого кылган аракеттер бул биринчи кезекте жалпы коомдогу өзгөрүүлөр, ошол өзгөрүүлөр талап кылган муктаждыктар менен байланыштуу. Коомдун, адамзаттын өзгөрүүлөрү, умтулуулары, өсүштөрү жана өксүктөрү ар дайым билим берүү тармагы аркылуу өтүп келген жана бул процесс азыр андан бетер активдешип турган чагы. Жаңы кылымды педагог адистер гуманисттик идеялардын глобалдуу интеграцияланыш доору, улуттук табылга-салттар менен жалпы адамзаттык баалуулуктардын гармонизациялашуу мезгили деп аташууда. Эртеңки күнү бүгүнкү мектепти жана университетти бүткөндөрдү адис катары абдан күчтүү конкуренция күтүп турат да, биз даярдап жаткан адис эң биринчи кезекте ошол адистик атаандаштыкта жеңип чыгууга даяр болушу керек.

Азыркы билим берүү тармагы сонку он-он беш жылда эле ошол конкреттүүлүккө ылайык келе турган адисти даярдоо үчүн эмнелерди гана кылбады. Айрымдарын санап көрөлү: адеп сабагы киргизилди; чет тилдер баланын эрте жашынан, айрым учурда бала бакчаларда эле окутула баштады; Занков, Давыдов-Элькониндин өнүктүрүп-өстүрүп окутуу деген системасы иштелип чыкты; Монтессори, Френэнин педагогикалык системаларынын элементтери киргизилди; билим берүү системаларынын эл аралык стандарттарын алып келген улуттар жана мамлекеттер аралык

окуу жайлары (кыргыз-славян, кыргыз-америка, кыргыз-түрк, кыргыз-кувейт, кыргыз-кытай ж.б.) пайда болду; билим берүү мекемелери жаңы статуста көрүндү (гимназия, колледж, лицей); автордук мектептер, класстар өсүп чыкты; кошумча окуу деген система киргизилди; деңгээлдерине карап дифференцияланган класстар көбөйдү; автордук программалар, окуулуктар жазылды; рынок талап кылган предметтер кошулду; компьютерлешкен жана интернеттешкен билим берүү ишке киргизилди; дистанттык окутуу деген чыкты, жалпы республикалык тестирлөө деген орун-очок алып калды ж.б.

Мына ушундай жана дагы башка формалык өзгөрүүлөр окутуунун, билим берүүнүн сапатын көтөрүүгө жардам бере алдыбы деген маселе дале курч бойдон турат.

Барнаул шаарынан А.В.Петров ХХ кылымдын соңу Орусияда саясий, социалдык, экономикалык тармактарда гана кризис болбостон, билим берүү тармагында да олуттуу кризис болгондугун айтып келип, азыркы учурда мектептер жана жогорку окуу жайларын төмөнкүдөй технологияларды практикага активдүү киргизип жаткандыгын айтат:

1. Проблемалык окутуу. Анын маңызы, максаты үйрөнүп жаткандын алдына бара-бара жана атайын максат менен билимди активдүү өздөштүрүү үчүн таанып билүүчү милдеттерди коюп баруу; билим берүүнүн максатына жетүү үчүн изденүүчү методдорду жана таанып билүүчү милдеттерди коюунун механизмдерин колдонуу.

2. Концентрирленген окутуу. Анын маңыз-максаты – билим блокторун бириктирип окуу менен предметтерди терең өздөштүрүүгө аракет кылуу, мында максатка жетүүнүн башкы жолу – үйрөнүүчүнүн иш жөндөмдүүлүгүнүн динамикасын өстүрүүчү ыкмаларды колдонуунун механизмдерин пайдалануу.

3. Модулдук окутуу. Өз алдынча окуу программасы менен үйрөнүүчүнүн жекече ишмердигин өнүктүрүшү. Анын максатка жетүү механизми – окутуунун индивидуалдуу темпи жана проблемалуу мамиле.

4. Өнүктүрүп-өстүрүүчү окутуу. Мунун маңызы – үйрөнүүчү адамдын потенциалдык мүмкүнчүлүгүнө жана анын ишке ашырылышына негизденип билим берүү. Максатка жетүү механизми – үйрөнүүчүнү ар кандай ишмердүүлүктүн түрлөрүнө салып максатка алып баруу.

5. Дифференцирленген окутуу. Анын маңызы – үйрөнүүчүнү жалпыга милдеттүү стандарттан төмөн түшүп кетпеген ар түрдүү пландалган деңгээлдеги программалык материалдарды окуп-үйрөнүү. Максатка жетүү механизми – индивидуалдуу окутуу методдорун колдонуу.

6. Активдүү (комплексүү) окутуу. Анын маңызы – келечектеги адистик ишмердүүлүгү үчүн предметтик жана социалдык мазмунду моделдештирүү. Максатка жетүү механизми – активдүү окутуунун методдору.

7. Оюнга негиздеп окутуу. Анын маңызы – билим берүүчү маалыматтарды издеп табуу, иштеп чыгуу жана өздөштүрүү ишмердүүлүгүнө багытталган жумуштарды өз алдынча ишке ашыруу. Максатка жетүү механизми – үйрөнүүчүнү чыгармачылык ишмердүүлүккө тартуу үчүн оюн ыкмаларын колдонуу. Мына ушуларды баарлашып (диалогдук) окутууга негизделген деп айтып, диалогдун төмөнкүдөй типтерин бөлүп көрсөтөт: маалыматтык-проблемалык ички диалог; катуу сакталган эвристикалык диалог; эркин эвристикалык диалог; изилдөөчүлүк диалог».

Соңку кезде постсоветтик өлкөлөрдүн педагогикасында, анын ичинде Кыргызстанда да «технология» деген термин эң эле модалуу түшүнүккө айланып, аны ылайыгы келсе да, келбесе да туш келди урунуп жатабыз. Деги анын маанисин биздин илим ар дайым идеал тутуп, түздөнүп келчү орус педагогикасы кандайча түшүндүрөт экен, ошону карап көрөлү.

Педагогикалык технологиянын аныктамалары:

- «...ыкмалардын биримдиги – педагогикалык ишмердүүлүктүн терең процессин чагылдырган, алардын өз ара таасир этүүлөрүн көрсөткөн, ошондой негиз кылганда окуу-тарбия процессинин натыйжалуулугун көтөрүүгө шарт даярдап берген педагогикалык билимдердин тармагы».

« - билим берүү процессинин өзгөрүп жаткан шарттарында (адистик жогорку билим берүүнүн стандарты) ага прогноз жана диагностика берүү үчүн инструментарий даярдаган процедуралардын, операциялардын, кыймыл-аракеттердин биримдиги;

- социалдык тажрыйбаларды чагылдыруунун форма, ыкма, метод жана каражаттарынын биримдик-байланышы, ошол процесстин техникалык жактан ишке ашырылыш жолу».

« - окуу-таанып билүү процессин уюштуруунун жолдорунун биримдиги же алдыга койгон максатка жетүүгө багытталган мугалимдин конкреттүү ишмердүүлүгү менен байланышкан белгилүү бир кыймыл-аракеттердин, операциялардын ырааттуулугу (чынжыр технологиясы)».

Педагогикалык технология деген демек төмөнкүдөй процесстерди камтыйт:

« - педагогикалык иш-аракеттердин так гарантиясын көрсөтүү жана илимий долбоорлоо».

« - педагогикалык эффективдүүлүктү жогорулатуу, усулдарды жана ыкмаларды структурлоо жана колдонуу, аларды баалоо боюнча факторлорду анализдөө жолу менен окутуу жана тарбиялоону оптималдаштыруу».

Педагогикалык технологияны бүтүндөй илимий багыт, агым катары карагандар да бар.

« - окутуунун бир кыйла рационалдуу жолдорун изилдеген илим».

« - билим берүү системасын структурлоо, окутуу процессин проектирлөө жолу менен шугурланган педагогика илиминдеги жаңы (50-жылдардан тартып) багыт».

« - окуу-тарбия процессинин эффективдүүлүгүн арттырууга багытталган, анын жогорку деңгээлин гарантиялаган, мына ошондо белгилүү максат-ниеттерге жетүүнү камсыз кылган педагогика илиминдеги (прикладдык педагогика) атайын багыт».

Ушундай пикирлерге кошумча Урал мамлекеттик педагогикалык университетинин профессору, педагогика илимдеринин доктору Е.В. Коротаева педагогикалык технологияларды классификациялоого аракет кылып, негизги үч топко бөлөт.

«1. Окутуунун активдүү методдору менен формаларын колдонгон педагогикалык технологиялар: оюн технологиялары; проблемалык окутуу; өстүрүп-өнүктүрүп окутуу технологиялары; программалык окутуу технологиялары; интерактивдүү окутуу; окутуунун компьютердик технологиялары; модулдап окутуу; окуучу-лардын чыгармачылык ишмердүүлүгүн активдештирип окутуу ж.б.

2. Адептивдүү педагогикалык технологиялар: түрдүү деңгээлге карап окутуу; окутуунун жекелештирилиши; вальдоф педагогикасы; суггестивдүү технологиялар; окутууга аудиовизуалдык мамиле кылуу; адептивдүү мектеп (Е. Ямбург), мектеп-парк (М.А. Балабан); агро-мектеп (А. Католикова) ж.б.

3. Окутуунун автордук мектеби катары сунуш этилген пед-технологиялар: Ш.А. Амонашвили, Е.И. Ильин, С.Н. Лысенкова; Никитиндердин үй-бүлөлүк тарбиялоо системасы; В.Ф. Шаталов ж.б.».

Жогорудагыдай пикирлердин көп түрдүүлүгү эмне менен байланышат? Биринчиден, түшүнүктүн өтө кенендиги менен байланышса, экинчи жагы масе-

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 2, 2021

ленин ар тараптуу илимдердин объектисине айланбагандыгы, кеңири баасын албагандыгы менен байланышат.

Адабияттар:

1. Бабаев Д.Б., Алимбекова Г.Б., Өмирхан Ш. Применение инновационных технологий в физике. Известия ВУЗов Кыргызстана. 2018. №4. С.130-133.
2. Бакиева С.Т., Качкынчиева А.Ж., Арыкова А.Т. Жогорку окуу жайларда окутуунун интерактивдүү усулдары жана технологиялары. 2019. №. 10. С.106-109.
3. Суворова Н. Интерактивное обучение: новые подходы// Журнал Учитель - 2000, №1. – 25-27-б.
4. Бухвалов В.А. Общая методика развивающего образования с применением ТРИЗ//Жур.Завуч.- 2002, №6.–123-129-б.
5. Малькова З. Образование: сокрытое сокровище //Педагогический вестник. – 2001, №7, апр.
6. Ибраева Н. Башталгыч математиканы окутуунун технология маселесине карата. // Мектеп-школа. - 2000, №2, 26-б.
7. Бекбоев И. Инновациялык билим берүүчү технологияларды колдонуу – мугалимдин педагогикалык технологиясынын негизи // Мектеп-школа. – 2001, №1. – 6-10-б.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. Учебное пособие – М.: 1998.
9. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М.: 2001. – 364-365-б.
10. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: 1998. – 150-б.
11. Сумнительный К.Е. Инновации в образовании: вымысел и реальность. – М.: 2008. - 26-б.